

20.maj side 18

Historiefortællere vinder frem: Vi læser mindre og lytter mere

Karen Blixen kaldte sig for storyteller – hvorfor sagde hun ikke bare, at hun var forfatter? Fordi hun var opmærksom på de mundtlige kvaliteter i fortællekunsten som et håndværk, der kræver et publikum

KRONIK Hans Laurens Fortæller

Når klokken ringer, står jeg alene foran mit publikum. Jeg kender min historie ud og ind, men jeg har ikke lært den udenad og reciterer ikke. Der er lys på scenen, så alle kan se mig, og der er lys i salen, så jeg kan se mit publikum.

Vi skal kunne se hinanden, for det er mellem os, historien folder sig ud.

I Danmark var H.C. Andersen opdraget med mundtlige fortællinger og forlod i grunden aldrig den tradition, men blev forfatter, fordi han skrev, som om han fortalte. Han skulle have udtalt noget i retning af. »Jeg har skrevet og skrevet hele dagen, så jeg er helt øm i munden.«

Karen Blixen kaldte sig for storyteller, og ser man på længden af de første noveller, hun udgav i *Syv fantastiske fortællinger* og *Vintereventyr*, er næsten alle historierne netop så lange som en god mundtlig fortalt historie. Hun var selv en glimrende mundtlig fortæller, som man kan se og høre i gamle film- og radioklip. I et tv-klip fra et amerikansk interview i 1960 fortæller hun på engelsk, at hun er medlem af et oldgammelt fællesskab – fortællernes.

Når hun, en af vores fineste forfattere, taler om mundtligheden, er det måske netop, fordi hun var bevidst om, at den form kan bidrage med noget særligt, der hverken er litteratur eller teater. Men er fortælling som mundtlig kunstart ikke bare primitiv litteratur – støvet, folkloristisk, museal og næsten gemt? Måske. Og så alligevel ikke. Lydbøger vinder i disse år frem i forrygende fart. Vi elsker at lytte til historier. Det kan skærpe vores ører for den mundtlige fortællekunst og måske bane vej dens opblomstring?

Døende kunstart

Den moderne udgave af den mundtlige historiefortælling opstod i USA i kølvandet på ungdomsoprøret. Det var en døende kunstart, der blev vakt til live. Da de første moderne danske fortællere dukkede op i slutningen af 1980'erne, var det en broget flok, som sjældent kom fra en skuespiltradition, litteratur eller folkløse. Det var mennesker drevet af begejstring og friheden til at fortælle hvad som helst fra en

scene. Mundtlighed blev et spontant kunstnerisk udtryk, hvor der blev eksperimenteret på livet løs.

Hvad adskiller en mundtlig fortælling fra anden ordkunst? Først og fremmest er den afdæmpet og scenisk udramatisk. Desuden er meddigtning fra publikums side afgørende for, at den lykkes. Fortælleren må ikke iscenesætte sig eller påtage sig en rolle. Fortælleren skal ikke fremstille en anden, men være sig selv og tale direkte gennem historien til lytteren. Fortælleren er det autentiske menneske, som fortæller og kommenterer sin historie undervejs, så parallelspejlet mellem fortælsituationen og den fortalte historie fastholdes. Fortællerens kommentarer styrer lytterens perspektiv på historien, humor og sjove iagttagelser hjælper solidariteten mellem tilhører og fortæller på gлед. Det er vigtigt, at vi oplever at være i et trygt rum sammen.

Streger i en skitse

Mundtlig fortælling er handling og knap så meget beskrivelse. Historien skal drives fremad, der skal ske noget for at fastholde tilhørernes opmærksomhed.

Karaktererne beskrives med få præcise ord, som tilhørerne selv fylder ud – som streger i en skitse. Billederne dannes på den indre skærm, ikke den ydre.

Siger fortælleren om Freja, at hun har stritører og fregner, ved lytteren i kraft af kulturelle koder, at så er hun nok rødhåret eller i hvert fald lyshåret. På den måde digter lytteren selv med på historien. Hvis fortælleren senere får sagt, at Freja redte sit lange sorte hår, bliver lytterne irriterede. De rives ud af fortællingen og af de billeder, de selv har dannet i hovedet. Fortælleren tager så at sige historien tilbage til sig selv. Og det bryder den kontrakt, fortælleren og lytteren har indgået i det særlige fortællerum, der er opstået.

Det skal fortælleren tage højde for ved at bruge beskrivende ord i starten, men efterhånden som historien skrider fremad give færre og færre beskrivelser. Fortællingen udfolder sig hos lytterne, fortælleren putter bare brændstof på og fokuserer på handlingen. Derfor er god historiefortælling fuld af pauser, så lytteren kan nå at folde sine egne billeder ud. Lytteren skal styrkes, ikke begrænses. Og så skal det være 'let' og sprogligt ligetil, ikke tungt og højdramatisk, og uden for meget indre dialog. Tilskueren skal leve med, men med sine egne følelser, ikke figurernes følelser.

Det dobbelte i fortællingen

Billeddannelsen hos lytteren/læseren har fortællingen tilfælles med litteraturen i modsætning til teatret og visuelle medier. Men fortællingen er også anderledes end litteraturen. Gennem sit specifikke indhold og tilhørernes billeddannelse sætter den gang i tilhørernes erindring, så de i en vis forstand er medskabere af historien. Det starter med, at tilhørerne tænker, »det har jeg også prøvet«, eller »det kender jeg godt«, og bliver mere og mere specifikt »det gjorde min mormor også«, eller »det ville min far aldrig sige«.

Pointen med fortællingen er netop dette dobbelte. Fortælleren fortæller en historie, som i sig selv er spændende og fængslende og sjov, så den fastholder opmærksomheden, og samtidig skabes plads til lytterens respons og erindringer. Den fortalte historie skal netop ikke være så følelsesmæssigt stærk, at lytterens følelser suges helt ind, og man lever og dør med helten. Tværtimod skal følelserne blive 'hjemme' hos lytteren og knyttes til deres egne erfaringshorisonter.

På den måde viser fortællingen nye perspektiver på lytterens erindringer. Den gode fortælling kan komme til at handle om identitet – og kan i kraft af erindringens parallelspejle også skubbe til tilhørernes faste forestillinger om sig selv, alt imens

de ler af overraskelse over morsomme detaljer eller uventede afsløringer.

Den gode mundtlige fortælling har teatrets og musikkens umiddelbarlighed og flygtighed, hvilket betyder, at fortælleren skal vælge ordene præcist, så lytteren kan nyde detaljerne, sproget, lyden. Og så det, der står tilbage, er hovedlinjen og følelsen. Men den rummer også litteraturens mulighed for at lade læseren skabe sine egne billeder. Og så har den det særlige, at den ikke kaprer publikum og fylder hele sanserummet ud som film og teater.

Et tiltrængt rum

Styrken ved fortællingen er, at den med enkle midler vækker og giver lytteren en stærk oplevelse af empati, refleksion og latter. Fortællingen har sit helt eget udtryk, der hverken er teater eller litteratur. Svagheden kan være, at den mundtlige fortælling står utydeligt i folks bevidsthed og mest opfattes som noget for børn. Fortællingen er stille og en smule eksklusiv, fordi den fungerer bedst for et lille publikum på maksimalt 100 tilhørere.

Fortællingen er langsom. Den enkle, rene fortalte historie er et spinkelt spin, som først fascinerer, når man prøver det og oplever det live. Moderne mundtlig fortælling kan meget vel have fremtiden for sig, fordi den imødekommer moderne mennesker, der trænger til rolige stimulerende kontemplative pauser i en hektisk dagligdag. Historiefortælling skaber et underholdende, aldersneutralt fællesskab og er ikke så meget debatskabende som dybt personligt medskabende.

Mangler vi ikke netop det i en tid, hvor sociale medier skaber ensomhed?

Publikum lytter til mine ord. Fortællingen er slut. Undervejs har der været store grin og gribende stilhed. Der er gået 90

Information Debat 20.maj 2023

minutter uden pause. Tilskuernes øjnene fortæller, at vi er havnet et andet sted sammen med mine ord. Der bliver stille i rummet. Ordenes magi og billederne i alles hoveder glider langsomt bort som rulleteksterne efter en god film. Og så klapper de.

information.dk/deltag